

Ks. ADAM KUBIŚ (Kraków)

PAPIESKI WYDZIAŁ TEOLOGICZNY W KRAKOWIE (1954–1981)

Od chwili powołania do istnienia Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie przez papieża Jana Pawła II w dniu 8 grudnia 1981 roku *motu proprio Beata Hedvigis*¹ panuje powszechne przekonanie w krakowskim środowisku teologicznym, że dzieje Wydziału Teologicznego, po usunięciu go z Uniwersytetu Jagiellońskiego uchwałą Rady Ministrów z 11 sierpnia 1954 roku², wymagają monograficznego opracowania. W rzeczy samej zespół redakcyjny *Studiów do dziejów Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego* zdecydował, że monografia ta powinna wchodzić – jako jeden z tomów – w skład wymienionej serii. Tekst, który tutaj publikuję, został ogłoszony w katedrze wawelskiej 11 stycznia 1996 roku, a więc dokładnie na rok przed wielkim jubileuszem 600-lecia ustanowienia Wydziału Teologicznego w Uniwersytecie Krakowskim przez papieża Bonifacego IX bullą *Eximiae devotionis affectus* na prośbę królów Polski Władysława Jagiełły i jego małżonki – zwłaszcza tej ostatniej³, jak stwierdził to wielki dziejopisarz polski w XV wieku ksiądz kanonik Jan Długosz – stanowi próbę ogólnego spojrzenia na losy krakowskiego Wydziału Teolo-

---

* Poniższy tekst jest poszerzoną wersją wykładu, ogłoszonego w katedrze wawelskiej w 599. rocznicę założenia Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego. W przypisach zastosowano następujące skróty:

AAS – „Acta Apostolicae Sedis”

AKM – Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie.

PAT – Papieska Akademia Teologiczna w Krakowie.

PTT – Polskie Towarzystwo Teologiczne w Krakowie.

PWT – Papieski Wydział Teologiczny w Krakowie.

¹ J o a n n e s P a u l u s PP. II, *Motu proprio Beata Hedvigis*, AAS 74:1982 s. 369–372; *Statut Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie*, Kraków 1992, s. 107–109.

² Uchwała Rady Ministrów z dnia 11 sierpnia 1954 r., [w:] *Państwowe prawo wyznaniowe Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, zebrał ks. M. F a k a, Warszawa 1978, s. 124–125; por. także: M. M y r c h a, *Zagadnienia prawne Akademii Teologii Katolickiej*, „Polonia Sacra” 7:1955 s. 70–74.

³ Zob. *Codex diplomaticus Universitatis Studii Generalis Cracoviensis*, t. 1, Cracoviae 1870, s. 24–25; „Analecta Cracoviensia” 9:1977 s. 5–6; „Polonia Sacra” 1:1948 facsimile.

gicznego w latach 1954–1981 oraz ukazania newralgicznych punktów jego przeszłości. Jest to raczej świadectwo niż referat naukowy. Niemniej będę się starał, aby ujęcie tematu było – przy zastosowaniu koniecznej selekcji problemów – możliwie jak najbardziej całościowe i zarazem obiektywne.

1. Swoją bullę, erygującą Wydział Teologiczny w Akademii Krakowskiej, papież Bonifacy IX zakończył znamienym ostrzeżeniem: „Żadnemu człowiekowi nie wolno tej karty naszego rozporządzenia, postanowienia i nadania złamać, albo z zuchwałym uporem jej się sprzeciwiać. Gdyby zaś ktoś się na to odważył, niech wie, że działa przeciwko Wszechmocnemu Bogu i świętym Jego Apostołom Piotrowi i Pawłowi”. Niestety do takiego działania doszło przez wspomnianą wyżej uchwałę Rady Ministrów. W paragrafie 1. postanawiała ona, co następuje: „Z Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie wyodrębnia się Wydział Teologii Katolickiej, który [...] będzie kontynuował swą działalność w ramach Akademii Teologicznej w Warszawie”⁴. Decyzja ta, dzięki jasnej i zdecydowanej postawie Stolicy Apostolskiej oraz biskupów krakowskich, nie przerwała jednak faktycznej i kanonicznej egzystencji Wydziału Teologicznego w Krakowie.

Kanoniczne wyjaśnienie sytuacji – po pierwszych nieudanych próbach negocjacji między Kościołem a państwem, zwłaszcza w latach 1956/57 – nastąpiło 16 grudnia 1959 r. Dekret Kongregacji dla Seminarium i Uniwersytetów, wydany na prośbę Eugeniusza Baziaka, administratora apostolskiego archidiecezji krakowskiej, kanonicznie będącego wówczas arcybiskupem metropolitą lwowskim obrządku łacińskiego, stwierdzał, że krakowski Wydział Teologiczny – zgodnie ze swym ustanowieniem i charakterem – „trwa pod kierownictwem jednej władzy kościelnej i na przyszłość ma się kształtować wedle praw ustanowionych przez Stolicę Apostolską”⁵. To stanowisko Stolicy Apostolskiej nie zmieniło się aż do daty ustanowienia Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie. Dowodnie świadczy o tym fakt umieszczenia krakowskiego Wydziału Teologicznego w *Annuario pontificio*, w rubryce pt. *Wydziały teologiczne przy uniwersytetach państwowych*, z adnotacją, iż Wydział ten funkcjonuje w obrębie (*funziona presso*) Metropolitalnego Seminarium Duchownego w Krakowie. Tutaj należy dodać, że Wydziałowi Teologicznemu w Krakowie w 1974 roku został przyznany przez Stolicę Apostolską zaszczytny tytuł Papieski⁶. Jednakże on sam w celu umocnienia swojej pozycji w stosunku do władz państwowych zaczął się określać jako Papieski Wydział Teolo-

⁴ *Państwowe prawo wyznaniowe...*, s. 124–125.

⁵ Archiwum PAT: PWT 0110 (Dekret stwierdzający istnienie i działalność Wydziału Teologicznego w Krakowie, 16 XII 1959); zob. także: *Statut...*, s. 117.

⁶ *Sacra Congregatio pro Institutione Catholica. Decretum. Facultati Sacrae Theologiae Cracoviensi (Kraków) titulus „Pontificius” confertur*, AAS 67:1975 s. 149–150; *Statut...*, s. 117

giczny znacznie wcześniej, a mianowicie już w latach II soboru watykańskiego.

2. Jeżeli idzie o relacje Papieskiego Wydziału Teologicznego z władzami państwowymi PRL, to należy stwierdzić, że z ich strony doznawał on po prostu zwykłej dyskryminacji. Najbardziej spektakularnym i zarazem wymownym znakiem tej dyskryminacji było skreślanie przez cenzurę na terenie całego kraju nazwy uczelni: Papieski Wydział Teologiczny w Krakowie.

Mając dzisiaj pewną perspektywę czasową, wiadomo, że w latach 60-tych polskie władze centralne – ponieważ one tylko były kompetentne w tej sprawie – w ogóle nie wykazywały skłonności do prowadzenia jakiegokolwiek dialogu z Kościołem na ten temat. Świadczy o tym pismo Aleksandra Merkera, wicedyrektora Urzędu do Spraw Wyznań, z dnia 27. 05.1974 r.⁷ Niemniej sytuacja ta w latach 70-tych zmieniła się na tyle, że Karol kard. Wojtyła, arcybiskup metropolita krakowski, mógł rozpocząć starania w sprawie uznania cywilnego Papieskiego Wydziału Teologicznego w Krakowie. W listach z lat 1971 i 1974, skierowanych na ręce premiera Piotra Jaroszewicza, pisząc o wielu sprawach związanych z likwidacją Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego, w szczególniejszy sposób podkreślił, że była to krzywda wyrządzona nie tylko Kościołowi, ale i kulturze polskiej w skali międzynarodowej, oraz że krzywda ta domaga się zażyczenia i naprawy.

Dla podkreślenia, jak wielką wagę ks. kard. Karol Wojtyła przywiązywał do tej sprawy, podaję treść pierwszego jego listu do premiera Jaroszewicza:

W nawiązaniu do zapowiedzianych przez Pana Premiera starań o pełną normalizację stosunków między Państwem a Kościołem w Polsce – czuję się zobowiązany do wysunięcia sprawy, której w świadomości społeczeństwa katolickiego w Polsce, a zwłaszcza w Krakowie, nie sposób odłączyć od tych starań.

Chodzi o sprawę Wydziału Teologicznego w Krakowie, który od roku 1400 był związany organicznie z Uniwersytetem Jagiellońskim. Wiadomo, że Wydział ten swoje powstanie zawdzięcza królowej Jadwidze i królowi Władysławowi Jagielle. Przez sześć wieków służył kulturze polskiej. Szczególne usługi oddał w okresie po odzyskaniu niepodległości, gdy skupili się na nim studenci teologii, pochodzący z trzech zaborów i wychowujący się w istniejących w Krakowie trzech seminariach duchownych: Krakowskim, Częstochowskim i Śląskim. W szczególny sposób Wydział Teologiczny Uniwersytetu Jagiellońskiego przyczynił się do umocnienia polskości duchowieństwa śląskiego, które przez studia na tym Wydziale nawiązało ścisłe więzy z kulturą

⁷ AKM: AKKWEX-1/220 (Wicedyrektor Urzędu do spraw Wyznań, nr RK-830/7/WSD/2/74).

polską i z kolei szerzyło ją i pogłębiało na obszarze swej działalności. Pomimo powszechnie uznawanych historycznych zasług, Wydział Teologiczny Uniwersytetu Jagiellońskiego jednostronną decyzją Władz państwowych został zlikwidowany w 1954 r. Twierdzenie, że wraz z Wydziałem Teologicznym Uniwersytetu Warszawskiego wcielono go do utworzonej wówczas w Warszawie Akademii Teologii Katolickiej, nie zmienia w niczym faktu pozbawienia środowiska krakowskiego wyższej uczelni teologicznej z prawami publicznymi. Jedną bowiem uczelnią – Akademią Teologii Katolickiej – żadną miarą nie może zastąpić dwóch uczelni, które przedtem istniały w dwóch różnych miastach: Wydziału Teologicznego UJ w Krakowie oraz Wydziału Teologicznego UW w Warszawie.

Dla środowiska krakowskiego likwidacja Wydziału Teologicznego UJ jest stratą tym bardziej dotkliwą, że Kraków w dalszym ciągu jest środowiskiem skupiającym wielką – chyba największą w Polsce – liczbę studentów teologii, skupionych w wyżej wymienionych trzech seminariach diecezjalnych oraz w całym szeregu seminariów i kleryków zakonnych. W bieżącym roku akademickim ogólna liczba tych studentów wyraża się cyfrą około tysiąca osób. Już z tego tylko punktu widzenia dokonana przed 17 laty likwidacja Wydziału Teologicznego UJ w Krakowie jest dotkliwą krzywdą, wyrządzoną Kościołowi i społeczeństwu katolickiemu. Należy stwierdzić zarazem, że jest to krzywda, wyrządzona polskiej historii i kulturze. Wydział Teologiczny UJ po sześciu wiekach swej działalności zyskał sobie bowiem uznanie i znaczenie nie tylko w Polsce, lecz także poza jej granicami.

Przywiązując wagę obiektywną do deklaracji Pana Premiera na temat starań o pełną normalizację stosunków pomiędzy państwem a Kościołem w Polsce, przedkładam tę sprawę, której ciężar gatunkowy dostatecznie się tłumaczy. Wyrażam przy tym nadzieję, że Rząd naszego państwa w porozumieniu z Episkopatem znajdzie sposób naprawienia tej krzywdy wyrządzonej Kościołowi, a zarazem historii i kulturze naszego Narodu⁸.

Do intensyfikacji starań o uznanie Papieskiego Wydziału Teologicznego doszło w 1974 roku z okazji 600. rocznicy urodzin bł. Jadwigi królowej – jak już wspomniałem – inicjatorce założenia Wydziału Teologicznego w ramach Wszechnicy Krakowskiej. Wtedy też doszło między innymi w dniu 19 grudnia 1974 roku do skierowania przez Radę Krakowskiego Wydziału Teologicznego, wśród wielu innych pism biskupów i księży z metropolii krakowskiej⁹, obszernego memoriału

⁸ List do Prezesa Rady Ministrów w sprawie Papieskiego Wydziału Teologicznego w Krakowie (18. 06. 1971), [w:] *Nauczyciel i pasterz. Ks. kard. Karola Wojtyły listy pasterskie, komunikaty, zarządzenia 1959–1978*, Rzym 1987, s. 378–379.

⁹ Por. AKM: AKKWEX-1/110–113 (list z 8 lutego 1974 roku do Premiera PRL w sprawie Wydziału Teologicznego w Krakowie, podpisany przez księży archidiecezji krakowskiej).

w sprawie Papieskiego Wydziału Teologicznego w Krakowie do Prezesa Rady Ministrów Piotra Jaroszewicza. Profesorowie i pracownicy naukowcy tegoż Wydziału napisali w memoriale m.in.: „W poczuciu obowiązku i odpowiedzialności, jakie spoczywają na nas, i to zarówno z racji historycznych [oraz] z tytułu uprawnień religijnych, jak i obywatelskich, należnych Kościołowi w Polsce... prosimy o uchylenie uchwały Rady Ministrów z 11 VIII 1954 r. i [postulujemy], aby – zgodnie ze stanowiskiem Stolicy Apostolskiej – wszystkie prawa i przywileje kanoniczne, określające status Papieskiego Wydziału Teologicznego w Krakowie, jako wyższej uczelni, zostały stwierdzone przez państwo polskie. Solidaryzujemy się przy tym całkowicie ze stanowiskiem 145. Konferencji Episkopatu Polski, obradującej w Warszawie w dniach 26 i 27 XI 1974 r., w którym oświadcza, że wyrazem pozytywnego stosunku tegoż państwa do zasług Kościoła w dziedzinie nauki byłoby cywilne uznanie praw Papieskiego Wydziału Teologicznego w Krakowie”¹⁰. Kolejny memoriał na ręce Prezesa Rady Ministrów, tym razem Józefa Pińkowskiego, Rada Papieskiego Wydziału Teologicznego w Krakowie skierowała 27 września 1980 roku: „Nawiązując do Ojca św. Jana Pawła II, ponawia ona do Rady Ministrów PRL wszystkie swoje dawne i ostatnie starania i prośby czynione wspólnie ze swymi Wielkimi Kanclerzami: Kard. Karolem Wojtyłą i jego następcą w Krakowie Kard. Franciszkiem Macharskim. Postuluje przede wszystkim wciągnięcie na porządek obrad Komisji Mieszanej Rządu PRL i Episkopatu Polski sprawy Papieskiego Wydziału Teologicznego w Krakowie, jako bardzo ważnej dla normalizacji stosunków Kościół-Państwo, z zachowaniem oczywiście suwerennych kompetencji Stolicy Apostolskiej. Zdaniem tejże Rady istotnym w uregulowaniu sprawy jest uznanie ze strony PRL Papieskiego Wydziału Teologicznego jako wyższej uczelni kościelnej oraz nadawanych przez nią stopni i tytułów naukowych”¹¹.

W tym miejscu jest obowiązkiem historycznym przypomnienie, że starania kard. Karola Wojtyły i Konferencji Episkopatu Polski w latach 70-tych o cywilne uznanie Papieskiego Wydziału Teologicznego w Krakowie nie znalazły pozytywnego oddźwięku ze strony władz państwowych. Świadczą o tym chociażby ustalone terminy spotkań w tej kwestii kard. Wojtyły z wicepremierami rządu polskiego, najpierw z Wincentym Kraśko, a następnie z Józefem Tejchmą, które pod różnymi pozorami nigdy nie doszły do skutku. Co więcej, władze państwowe wzmogły, zwłaszcza w roku 1974 z okazji 20. rocznicy utwo-

¹⁰ Archiwum PAT: PWT 0110 (Memoriał profesorów PWT w sprawie Papieskiego Wydziału Teologicznego w Krakowie do Rady Ministrów PRL, 19 XII 1974).

¹¹ Archiwum PAT: PWT 0110 (Memoriał Rady Papieskiego Wydziału Teologicznego w Krakowie do Rady Ministrów PRL, na ręce Józefa Pińkowskiego, Prezesa Rady Ministrów, 27 IX 1980).

rzenia Akademii Teologii Katolickiej, swoje zabiegi o uznanie tej uczelni przez Stolicę Apostolską, z pominięciem załatwienia uznania cywilnego Papieskiego Wydziału Teologicznego w Krakowie. Zabiegi te jednakże spełzły na niczym. Niemniej sprawiedliwość domaga się przypomnienia, że usiłowaniam tym towarzyszyła ze strony państwowej zmasowana i niekiedy niewybredna w metodzie propaganda, skierowana przeciwko krakowskiej uczelni teologicznej, a w szczególności wobec osoby kard. Karola Wojtyły.

Po wyborze kard. Karola Wojtyły na papieża i powstaniu Solidarności rozmowy pomiędzy rządem i Kościołem, dotyczące Papieskiego Wydziału Teologicznego w Krakowie, poczęły stawać się bardziej rzeczowe. Doprowadziły one do opublikowania ustaleń Ministra-Kierownika Urzędu ds. Wyznań w dniu 16 lutego 1981 roku¹², które wymieniając różne instytucje kościelne, posiadające osobowość prawną w państwie polskim, zaliczyły do nich także Papieski Wydział Teologiczny w Krakowie. Był to owoc negocjacji Komisji Wspólnej Rządu i Episkopatu. Ze strony kościelnej Komisji tej przewodniczył ks. kard. F. Macharski.

Oczywiście był to dopiero pierwszy realnie widoczny krok normalizacji stosunków Kościół – państwo na odcinku wyższego szkolnictwa kościelnego. Dokument ten, przyznając wyższym uczelniom papieskim w Polsce, obok Krakowa, również we Wrocławiu, Poznaniu i w Warszawie osobowość prawną, nic nie wspominał wszakże o sprawie najważniejszej w tym względzie, tzn. o uznaniu stopni i tytułów naukowych, nadawanych przez te uczelnie. Ale specjalna Komisja Papieskiego Wydziału Teologicznego w Krakowie z jego dziekanem ks. prof. Marianem Jaworskim na czele, uczestnicząc pisemnie w konsultacji na przełomie 1980/81 roku nad projektem ustawy o szkolnictwie wyższym, wystąpiła z propozycją formuły, która znalazła się w samej ustawie o szkolnictwie wyższym, uchwalonej przez Sejm 4. 05. 1982 roku¹³. Formuła ta proponowała, że ze względu na swą specyfikę eklezjalną papieskie wydziały teologiczne i seminaria duchowne należy wyjąć spod postanowień ustawy, a ich status cywilny powinna regulować odrębna umowa pomiędzy państwem a Kościołem. Jak wiadomo, dzięki temu zostały zapisane w ustawie z dnia 4 maja 1982 przesłanki prawne¹⁴ do negocjacji w następnych latach i do podpisania umowy 30 VI 1989 r. między PRL a Konferencją Episkopatu Polski z mandatu Stolicy Apostolskiej w sprawie uregulowania statusu

¹² Archiwum PAT: PWT 0220 (Minister kierownik Urzędu do spraw Wyznań Jerzy Kuberski do wojewodów, nr RK-6010/1/81).

¹³ „Dziennik Ustaw” 1982 nr 12 poz. 113.

¹⁴ Art. 5 punkt 4 Ustawy z 4 V 1982 brzmi: *Przepisy ustawy nie dotyczą wyższych uczelni papieskich i wyższych seminariów duchownych, których status jest regulowany umową między Rządem Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej a władzami kościelnymi.*

uczelnii papieskich oraz trybu i zakresu uznawania przez państwo stopni i tytułów naukowych nadawanych przez te uczelnie¹⁵.

3. Wypada teraz naszkicować zasadnicze zręby działalności dydaktyczno-naukowej Papieskiego Wydziału Teologicznego w Krakowie.

(a) Jeżeli idzie o kurs podstawowy studiów filozoficzno-teologicznych, trwający do roku 1961 pięć lat, a od tej daty sześć lat, to należy zauważyć, że przez cały okres istnienia tegoż Wydziału wszyscy studenci dawnych instytucji kościelnych, rekrutujący się głównie z Krakowskiego, Częstochowskiego i Śląskiego Seminarium Duchownego, pozostawali w swoich seminariach w Krakowie. Śląskie Seminarium Duchowne bowiem zostało przeniesione do Katowic dopiero w 1980 roku. Początkowo przez trzy lata wymienione seminaria duchowne, podobnie jak dawniej na Uniwersytecie Jagiellońskim, prowadziły jedno wspólne studium. Od roku 1957 poszczególne seminaria diecezjalne zorganizowały własne studia filozoficzno-teologiczne, włącznie z seminariami naukowymi. Niemniej w tym okresie nie nadawano stopnia magistra absolwentom tych studiów, mimo że kształcili ich w zasadzie ci sami profesorowie i inni pracownicy naukowcy, co na Uniwersytecie Jagiellońskim. Alumni wyższych seminariów zakonnych, które nie prowadziły własnych studiów filozoficzno-teologicznych, studiowali przeważnie z klerykami Krakowskiego Seminarium Duchownego na Wydziale Teologicznym.

Bardziej złożona, powiem więcej – skomplikowana była sytuacja grona nauczającego Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego. Nie miejsce i czas, by przedstawiać tutaj ocenę konkretnych decyzji poszczególnych jego członków. Podejmowali je bowiem w warunkach politycznego i zarazem milicyjnego terroru, stosowanego przez Urząd Bezpieczeństwa PRL. Ograniczę się jedynie do stwierdzenia faktu, że żaden z tych profesorów, którzy nawet przyjęli stanowiska i podjęli pracę w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie, nie zdecydował się wówczas przenieść tam na stałe, choć oferowano im takie możliwości. Rzecz zrozumiała, że w miarę upływu czasu odchodzili w stan spoczynku pierwotni pracownicy naukowcy, a ich miejsce zaczęła zajmować młodsza kadra naukowa.

(b) Istotnym problemem, jaki stał przed krakowskim Wydziałem Teologicznym, mającym kierować się zasadami prawa kanonicznego (*sub una auctoritate ecclesiastica*) było zorganizowanie studiów licencjackich i doktoranckich. Wyższe uczelnie kościelne kierowały się wówczas przepisami konstytucji apostolskiej *Deus scientiarum Dominus* papieża Piusa XI z 1931 roku¹⁶, które po soborze watykańskim II zostały przejściowo zmodyfikowane przez tzw. *Normae quaedam*, wy-

¹⁵ „Monitor Polski” 1989 nr 22 poz. 174 s. 372–375.

¹⁶ P i u s PP. XI, *Constitutio apostolica de universitatibus et facultatibus studiorum ecclesiasticorum. Deus scientiarum Dominus*, AAS 23:1931 s. 241–262.

dane w 1968 roku przez Kongregację ds. Nauczania Katolickiego¹⁷ i adaptujące przejściowo jej postanowienia do nauczania soborowego. Konstytucja ta przyznawała prawo uczelniom kościelnym nadawania stopni bakałarza, licencjata i doktora. Stopień bakałarza merytorycznie mniej więcej odpowiadał stopniowi magistra w wyższych uczelniach Polski. Doktorat, według wymagań tejże konstytucji, musiał być pracą badawczą i do otrzymania dyplomu wymagana była jej publikacja w całości lub w części zaakceptowanej przez promotora pracy. Licencjat mógł być robiony tylko w określonej specjalizacji i zajmował miejsce pośrednie pomiędzy stopniem bakałarza i doktora. Myślę, że naszkicowana sytuacja prawna oraz obawa przed zaniżaniem poziomu pisanych prac miały duży wpływ na powstrzymanie się Wydziału Teologicznego w Krakowie od nadawania stopnia magistra, mimo że wielu studentów na seminariach naukowych napisało pracę magisterską.

Wdrożenie studiów licencjackich i doktoranckich nastąpiło w latach 60-tych. Osobiście sam byłem pierwszym studentem, który po dziesięciu latach pracy kapłańskiej uzyskał w 1963 roku stopień licencjata teologii. Pozwolę sobie podać, w jaki sposób się to dokonało. Wiosną 1962 r. – o czym wiedziałem z „przecieków” kurialnych – zostałem wyznaczony na studia przez ks. E. Baziaka, który jednak zmarł w połowie czerwca tegoż roku. Miałem studiować teologię fundamentalną w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Mniej więcej dwa tygodnie po jego zgonie zostałem wezwany z Oświęcimia, gdzie pełniłem funkcję wikariusza, przez młodego biskupa Karola Wojtyłę, wikariusza kapitulnego archidiecezji krakowskiej. Oświadczył mi, że postanowił częściowo zmienić decyzję swego poprzednika odnośnie do moich studiów. Ks. bp Wojtyła polecił mi pisać pracę licencjacką pod kierunkiem ks. prof. Eugeniusza Florakowskiego, rektora Krakowskiego Seminarium Duchownego, pełniącego zarazem funkcję dziekana Wydziału Teologicznego. Celem zapewnienia warunków realizacji tej decyzji zostało mi przydzielone stanowisko prefekta w Krakowskim Seminarium Duchownym. Kiedy po roku – znacznie wcześniej rozpoczętą – pracę licencjacką miałem napisaną i pozytywnie ocenioną przez recenzenta, grono profesorskie wyznaczyło specjalną komisję, przed którą zdałem wymagany egzamin do licencjatu. W latach 1962–1963 byłem zatem pierwszym i jedynym studentem kursu licencjackiego, który wszakże nie uczeszczał na żadne wykłady licencjackie, a do egzaminu przygotował się drogą indywidualnych kontaktów z profesorami. Wspominam o tym nie dlatego, aby mówić o sobie, lecz ze względów na bpa Karola Wojtyłę. On bowiem od pierwszych dni

---

¹⁷ *Sacra Congregatio pro Institutione Catholica* (Prot. 113/66/68). *Normae quaedam ad constitutionem apostolicam Deus scientiarum Dominus*, Typis Polyglottis Vaticanis 1968, s. 5–31.

swojego pasterzowania rozpoczął pracę nad odtworzeniem pełnego wymiaru działalności dydaktyczno-naukowej Wydziału Teologicznego w Krakowie.

W roku akademickim 1964/65 zostały uruchomione równocześnie regularne studia licencjackie i doktoranckie. Odbываły się one raz w tygodniu w czwartki przez cały dzień. Schemat i program tych studiów okazał się trwały przez cały czas istnienia Papieskiego Wydziału Teologicznego i w latach następnych. Ich rezultatem było powstanie dalszych prac licencjackich oraz rozpoczęcie nadawania stopnia naukowego doktora teologii. Pierwszy doktorat z teologii, napisany pod kierunkiem ks. prof. Ignacego Różyckiego, uzyskał w roku 1969 ks. lic. Tomasz Chmura.

(c) Nieco trudniej przedstawiała się kwestia habilitacji i promocji profesorskich w Papieskim Wydziale Teologicznym. Z całą pewnością zasługuje ona na uważną i pogłębioną analizę. W moim przekonaniu nie było wśród grona nauczających złej intencji w tym względzie, a tylko duże pomieszanie pojęć i przekonań uwarunkowane sytuacją kanoniczno-cywilną Wydziału i osobistymi przeżyciami poszczególnych profesorów. Pierwsza habilitacja ks. dra Juliana Wojtkowskiego, obecnie warmińskiego biskupa pomocniczego, odbyła się w 1968 r. Była to w ogóle pierwsza habilitacja w Polsce, dokonana wyłącznie na forum kościelnym i nie licząca się z wymiarem cywilnym tego stopnia. Tym aktem habilitacji ks. dra Wojtkowskiego Kościół katolicki, nie oglądając się na uznanie państwowe, do którego miał moralne prawo, zdecydował się wziąć losy nauki katolickiej w Polsce we własne ręce. I właśnie z tego tytułu była ona aktem wielkiej rangi. Zapewniała bowiem Kościołowi autonomię promocji kadry naukowej na terenie Polski¹⁸. Gwoli historycznej sprawiedliwości muszę dopowiedzieć, że habilitacja ks. dra Juliana Wojtkowskiego doszła do skutku dzięki osobistemu zaangażowaniu ks. prof. Florowskiego, dziekana Wydziału, i poparciu, jakie otrzymał w tym względzie od kard. Wojtyły.

Po roku 1974, kiedy dziekanem Papieskiego Wydziału był ks. prof. Marian Jaworski, obecnie arcybiskup-metropolita lwowski obrządku łacińskiego, przewody habilitacyjne i nominacje profesorskie poczęły stopniowo stawać się normalnym zjawiskiem, stanowiącym o życiu i rozwoju krakowskiego Wydziału Teologicznego. Było to, o czym wiem bezpośrednio z ust samego ks. Jaworskiego, głównym celem, jaki sobie postawił na czas swojego dziekanstwa, które trwało do końca istnienia Papieskiego Wydziału Teologicznego – z punktu widzenia prawnego do 8. 12. 1981, a faktycznie do czerwca 1982 r., kiedy to dokonano wyboru pierwszych władz Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie – rektora i dziekanów. Wprowadzona przez ks. dziekana

¹⁸ J. W o j t k o w s k i, *Pierwsza habilitacja na Papieskim Wydziale Teologicznym w Krakowie*, „*Analecta Cracoviensia*” 24:1992 s. 355–360.

Jaworskiego praktyka własnego usamodzielniania i promocji pracowników nauki przyczyniła się istotnie do rozwoju Wydziału i normalizacji jego działalności jako uczelni wyższej.

Celem posiadania analogicznej pragmatyki, która była stosowana na uczelniach państwowych przy przewodach habilitacyjnych i profesorskich, Konferencja Episkopatu Polski powołała w 1973 roku pod przewodnictwem kard. Karola Wojtyły Radę Naukową Episkopatu. Poczęła ona być kościelnym odpowiednikiem państwowej Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej. Miała bowiem prawo oceniać – przyjmować lub odrzucać – poziom naukowych przewodów w uczelniach państwowych.

(d) Przez kilkanaście lat pozostawała nie rozwiązana sprawa, jakim rodzajem dyplomu mają się kończyć studia podstawowe. Przyznawanie tytułu bakałarza nie pozostawało w harmonii z aktualną w tym względzie polską pragmatyką państwową. Było jednak oczywiste, że alumni, studiujący po maturze 5 lub 6 lat, mają prawo do akademickiego tytułu ukończenia swoich studiów. Rada Papieskiego Wydziału Teologicznego – po kilkuletniej dyskusji – powzięła w dniu 15 IX 1972 roku historyczną decyzję, a mianowicie, że studenci teologii, którzy na seminarium naukowym napiszą pracę magisterską, pozytywnie ocenioną przez recenzenta, i po zdaniu komisyjnego egzaminu, obejmującego także obronę pracy, otrzymają tytuł magistra teologii. Tego rodzaju stanowisko Rady Wydziału pozostawało w zgodzie z cytowanym już dekretem kongregacji z 16 grudnia z 1959 roku, który stwierdzał, że Wydział Teologiczny Uniwersytetu Jagiellońskiego, pozostając nadal w Krakowie, zachowuje wszystkie swoje dawne prawa i przywileje (*cum omnibus suis iuribus et privilegiis*). Rzecz zrozumiała, obejmowały one przede wszystkim omówione już tutaj przewody habilitacyjne oraz promocje profesorskie.

Istotny wpływ na powyższą decyzję Rady Wydziału o nadawaniu magisteriów miała w czasie jej posiedzenia wypowiedź Karola kard. Wojtyły, Wielkiego Kanclerza Wydziału. Oświadczył on wówczas, o ile dobrze pamiętam, że głównym celem likwidacji Wydziału Teologicznego UJ było zaniżenie poziomu wykształcenia wielkiej liczby alumnów studiujących w Krakowie i przygotowujących się do kapłaństwa oraz zaniżenie statusu socjalnego księży w oczach społeczeństwa. Władzom komunistycznym chodziło po prostu o to, by ksiądz nie miał dyplomu ukończenia studiów wyższych i w konsekwencji w opinii publicznej uchodził za człowieka niedouczzonego. Zdaniem kard. Wojtyły sprawa uznawania dyplomów przez państwo, choć bardzo ważna, nie powinna jednak decydować o nadawaniu tytułu magistra studentom teologii. O takie uznanie należy wszakże zabiegać, ponieważ odmawianie go jest nierównym traktowaniem studiujących obywateli i krzywdą społeczną.

(e) Na wyjątkową uwagę zasługuje jeszcze memoriał Komisji Episkopatu ds. Nauki Katolickiej (na jej czele stał kard. Karol Wojtyła) w sprawie ugruntowania akademickiego charakteru studiów w wyższych seminariach duchownych Polski, przyjęty przez Konferencję Episkopatu Polski w Warszawie w 1975 r.¹⁹ Zgodnie z zaleceniami tego memoriału – a nawet je wyprzedzając – Wydział Teologiczny w Krakowie rozpoczął w 1973 r. zawieranie umów o współpracę naukową z wyższymi seminariami duchownymi, zarówno diecezjalnymi, jak i zakonnymi. Do końca istnienia Papieskiego Wydziału zawarto ich 9, w tym 4 z seminariami diecezjalnymi i 5 z zakonnymi oraz z Instytutem Teologicznym w Częstochowie. Należy jeszcze dopowiedzieć, że w 1970 r., mocą decyzji Kongregacji ds. Nauczania Katolickiego, integralną częścią Papieskiego Wydziału Teologicznego stał się także Międzyzakonny Wyższy Instytut Katechetyczny, prowadzony przez siostry urszulanki.

Istota współpracy naukowej wyższych seminariów duchownych oraz Teologicznego Instytutu w Częstochowie z Papieskim Wydziałem Teologicznym w Krakowie sprowadzała się do tego, że ich studenci mogli przygotowywać na seminariach naukowych u własnych profesorów prace magisterskie. Po zaakceptowaniu przez profesora pracę przekazywano Papieskiemu Wydziałowi Teologicznemu w Krakowie, który ze swej strony wyznaczał recenzenta do jej oceny. W przypadku pozytywnej recenzji student zdawał komisyjny egzamin z określonego materiału i po pomyślnym jego zaliczeniu otrzymywał ze strony Papieskiego Wydziału Teologicznego tytuł magistra teologii. Nie ulega wątpliwości, że ten rodzaj współpracy sprzyjał rozwojowi intelektualnemu, zarówno nauczających, jak i studiujących. Był on dobrym dowiadaniem Kościoła polskiego, ponieważ przejęły go również papieskie wydziały teologiczne we Wrocławiu, Poznaniu, a w ostatnich latach także w Warszawie. Obecnie, na mocy konstytucji apostolskiej *Sapientia christiana* papieża Jana Pawła II, regulującej zgodnie z postanowieniami soboru watykańskiego II studia w wyższych uczelniach kościelnych, korzysta z niego cały Kościół katolicki²⁰.

Dla sióstr zakonnych, które ukończyły Międzyzakonny Wyższy Instytut Katechetyczny, Papieski Wydział Teologiczny w Krakowie zorganizował w 1977 r. dodatkowe trzyletnie studia uzupełniające; ich absolwentom stwarzały one możliwości uzyskania tytułu magistra teologii. Obecnie, kiedy nauczanie religii wróciło do szkół, postano-

¹⁹ Archiwum PAT: PWT 0110 (Memoriał Komisji Episkopatu do spraw Nauki Katolickiej, przyjęty na 150 Konferencji Episkopatu Polski w dniu 19 listopada 1975 r.).

²⁰ J o a n n e s P a u l u s PP. II, *Constitutio apostolica de studiorum universitatibus et facultatibus ecclesiasticis*, 15 Aprilis 1979. *Sapientia christiana*, AAS 71:1979 s. 469–521.

wienia Papieskiego Wydziału Teologicznego w Krakowie o nadawaniu magisterium i zawieraniu umów o współpracę naukową, podjęte z inspiracji jego Wielkiego Kanclerza kard. Karola Wojtyły i przejęte przez inne papieskie wydziały teologiczne w Polsce, mogą być uznane za decyzje profetyczne. Otworzyły one bowiem na równych prawach ze świeckim gronem nauczycielskim – bez kompleksu niższości – wstęp tysiącom księży, siostr zakonnych i katolickiego laikatu do nauczania religii w szkołach podstawowych i w różnego typu szkołach średnich.

Należy wreszcie odnotować, że w roku 1974 Kongregacja ds. Nauczania Katolickiego zatwierdziła po raz pierwszy *ad experimentum* na 5 lat *Statut Papieskiego Wydziału Teologicznego*²¹. Dzięki temu praca na Wydziale uzyskała skonkretyzowane podstawy kanoniczne do działalności dydaktyczno-naukowej, które stwarzały również perspektywę różnokierunkowego rozwoju uczelni.

4. Wiadomo, że każda wyższa uczelnia ukazuje dorobek swoich pracowników naukowych w różnego rodzaju publikacjach, czasopiśmie lub samodzielnych monografiach. Papieski Wydział Teologiczny, będąc nieuznawany cywilnie, nie mógł prowadzić własnej działalności wydawniczej. W Krakowie pozostał jedynie – i to głównie dzięki zabiegom w latach pięćdziesiątych ks. prof. Stanisława Grzybka, późniejszego kilkakrotnego dziekana tegoż Wydziału – „Ruch Biblijny i Liturgiczny”, założony w roku 1948 przez ks. prof. Aleksego Klawka, a wydawany jako kwartalnik przez krakowski oddział Polskiego Towarzystwa Teologicznego. Niestety wydarzenia z 1954 r. pozbawiły Kraków dobrze zasłużonego dla nauki teologicznej w Polsce periodyku „Polonia Sacra”. Szkoda, że w Warszawie Akademia Teologii Katolickiej nie zatroszczyła się o zachowanie jego tytułu. W roku 1957 zastąpiono go bowiem tytułem „Prawo Kanoniczne”, zmieniając zasadniczo profil pisma.

Zasługą ks. prof. Grzybka pozostanie nadto powołanie do istnienia Sekcji Wydawniczej Polskiego Towarzystwa Teologicznego w Krakowie, na co zezwalał jego statut. Akcję wydawniczą Wydawnictwo PTT rozpoczęło w roku Millennium Chrztu Polski reprintem pierwszego wydania Nowego Testamentu z 1594 r. w tłumaczeniu ks. Jakuba Wujka SJ. Sekcja ta w następnych latach rozwinęła szeroko zakrojoną działalność wydawniczą książek, co pozwoliło pracownikom Papieskiego Wydziału Teologicznego publikować swoje monografie naukowe.

W roku 1969 Wydział rozpoczął wydawać w Polskim Towarzystwie Teologicznym ściśle naukowy rocznik „Analecta Cracoviensia” o objętości 35 arkuszy wydawniczych. Kard. Karol Wojtyła bardzo doceniał wagę tego pisma, które ukazywało opinii publicznej w kraju i za gra-

²¹ Archiwum PAT: PWT 0110 (Sacra Congregatio pro Institutione Catholica. *Statutum Pontificiae Facultatis Theologicae Cracoviensis*, 11 VI 1974).

nicą wieloaspektową – filozoficzno-teologiczno-historyczną – twórczość naukową kościelnego środowiska krakowskiego. W słowie wstępnym do pierwszego tomu napisał:

Przychodzą mi na myśl słowa, które Paweł VI skierował do teologów zebranych w Rzymie na pierwszym posoborowym kongresie, jesienią 1966: *Theologia – ratione a fide collustrata, nec sine aliquo Divini Paracliti lumine, ad quod doctor theologus docilem animum advertere debet – officium exsequitur divinae Revelationis veritates perfectius cognoscendi atque pervestigandi; fructusque sui laboris in christianae societatis ac praesertim in ipsius Magisterii notitiam perferendi, ut per doctrinam ab ecclesiastica Hierarchia traditam, cuncto christiano populo lumen fiant; denique adiutricem navandi operam, ut veritas, quam Magisterium auctoritate declarat, latius profeatur, illustretur, comprobetur atque defendatur*²².

Środowisko teologiczne krakowskie ów owoc swojej pracy oddaje społeczności Kościoła w niniejszym tomie „*Analecta Cracoviensia*” 1969. Nie jest to owoc pierwszy, choć jest nowy i nowym opatrzony tytułem. Wiadomo wszakże, że środowisko to jest poniekąd najstarsze w Polsce. Od czasów Królowej Jadwigi najściślej związane z najstarszym w Polsce Wydziałem Teologicznym, ma już za sobą historię, która dwustronnie zobowiązuje środowisko wobec społeczeństwa, w szczególności wobec Kościoła – i zobowiązuje też społeczeństwo, a w szczególności Kościół. Kościół, który rozumiał dobrze w XIV i XV wieku potrzebę istnienia naukowego środowiska teologicznego w Krakowie, rozumie też potrzebę niemniej dobrze w wieku XX, w epoce Soboru Watykańskiego II. Aby ocenić, jakiej miary jest ta potrzeba ze strony Kościoła i społeczeństwa, wystarczy sobie uświadomić, że Kraków jest największym w Polsce skupiskiem studentów teologii²³

Przytoczone słowa, jak widać z ich treści, prawie po 30 latach, nie straciły dzisiaj ze swej aktualności. Tym przekonaniem kierowany starał się przez wiele lat – na każdy kolejny tom trzeba było mieć odrębne pozwolenie ministerstwa w Warszawie – o regularne ukazywanie się „*Analecta Cracoviensia*” Po jego odejściu na Stolicę Piotrową w Rzymie starania te kontynuował kard. Franciszek Macharski. Łączyło się to zawsze z niemałymi trudnościami, zwłaszcza w okresie stanu wojennego.

W latach 1978/79 Wydział podjął wydawanie *Zagadnień filozoficznych w nauce* – skrypt wydawany raz w roku na małej poligrafii, zawierający materiały z konwersatorium interdyscyplinarnego: *Nauka – wiara*. Oczywiście profesorowie krakowscy publikowali rezultaty swoich studiów i badań na łamach innych czasopism naukowych czy popularno-naukowych w Polsce i za granicą. Otwarte dla nich pozostawały również nieliczne wydawnictwa katolickie. Szczególną wdzięczność należy tutaj wyrazić pod adresem miesięcznika „Znak” i „Tygodnika Powszechnego”

²² AAS 58:1966 s. 891.

²³ Kard. Karol Wojtyła, *Słowo wstępne*, „*Analecta Cracoviensia*” 1:1969 s. 56. Pierwszym redaktorem tego rocznika został ks. prof. Kazimierz Kłósak, a sekretarzem ks. dr Adam Kubiś.

5. Nie sposób wymienić w tym miejscu wszystkich – zwłaszcza poszczególnych osób – powiązań naukowych Papieskiego Wydziału Teologicznego w Krakowie z nauką światową. Nie można wszakże pominąć tych, które nabrały charakteru instytucjonalnego lub regularnych kontaktów. Należy do nich członkostwo w Międzynarodowej Federacji Uniwersytetów Katolickich (FIUC)²⁴ oraz Konferencji Katolickich Instytucji Teologicznych (COCTI) od 1978 r., kontakty naukowe z Waszyngtońskim Uniwersytetem Katolickim (największym w Stanach Zjednoczonych), Uniwersytetem Katolickim w Lowanium (Belgia), Instytutem Katolickim w Paryżu (Francja) i z Wydziałem Teologicznym w Moguncji (RFN). Wydział przygotował także umowę o współpracę naukową z Wydziałem Teologii Katolickiej Uniwersytetu Ruhry w Bochum (RFN), która została podpisana dopiero w kilka miesięcy po przekształceniu Papieskiego Wydziału Teologicznego w Papieską Akademię Teologiczną w Krakowie.

* * *

Zakończę niniejsze przedłożenie słowami kard. Karola Wojtyły, które zaczerpnąłem z jego Wspomnienia o Księdzu Profesorze Władysławie Wichrze. Cytuję: „Wydział Teologiczny jest środowiskiem... Kiedy mowa o Wydziale Teologicznym UJ jako środowisku, trzeba myśleć historycznie. Wszystkie te pokolenia profesorów, uczonych i nauczycieli, są w nim obecne nie tylko na zasadzie formalnej sukcesji dyscyplin i katedr, ale na zasadzie życiodajnego dziedzictwa i dziedziczenia. Nauka jest dobrem, które się przekazuje i dziedziczy. Dzieje się to zaś nie w sposób rzeczowy tylko, ale i osobowy. Nie tylko w księgach i skryptach, ale w przekazie i w odbiorze żywych ludzi. Doświadczenie to stwarza genealogia uczonych, pomiędzy którymi istnieje więź prawie taka, jak więź, która powstaje z rodzenia. Jakieś duchowe ojcostwo i synostwo związane ze stosunkiem do nauki. Uczony przekazuje uczonemu część swojej duszy, dziedzictwo zamiłowań, a także zawile nieraz i trudne drogi, którymi dochodził do prawdy. Równocześnie zaś patrzy, w którym miejscu ten przekaz wyda owoce, często odmienne, często innym podyktowane zamiłowaniem, z innej wyrosła metody. Genealogia uczonych żyje w środowisku nauki i stanowi o nim”²⁵

²⁴ XII Zjazd Generalny FIUC w Porto Alegre w dniach 21–24 sierpnia 1978 r.

²⁵ Kard. K. Wojtyła, *Wspomnienie o księdzu profesorze Władysławie Wichrze*, „*Analecta Cracoviensia*” 2:1970 s. 5–6.

Papieski Wydział Teologiczny w Krakowie uratował ciągłość genealogii uczonych i dyscyplin naukowych najstarszej akademickiej uczelni teologicznej w Polsce – Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego. I to pozostanie jego historyczną zasługą dla Kościoła i kultury narodowej zarówno w kraju, jak i poza jego granicami.

DIE PÄPSTLICHE THEOLOGISCHE FAKULTÄT IN KRAKAU 1954–1981

Z u s a m m e n f a s s u n g

Im Artikel schreibt der Verfasser über die Ereignisse, die die Existenz der Päpstlichen Theologischen Fakultät in Krakau in den Jahren 1954–1981 betreffen. Sie zeigen die schwersten Erfahrungen dieser Fakultät in ihrer 600-jährigen Geschichte. Nämlich, im Jahre 1954 ist die Theologische Fakultät an der Jagiellonen Universität aufgehoben und aus Krakau vertrieben worden. Auf diese Weise ist ihre wissenschaftlich-didaktische Tätigkeit illegitim geworden. Die staatliche Zensur hat sogar den Druck des Namens der Fakultät verboten. Dank der entschiedenen Haltung des Heiligen Stuhles und der Krakauer Bischöfe konnte die Fakultät – nur für die Theologen im Krakauer Priesterseminar – ihre Tätigkeit *sub una auctoritate ecclesiastica* weiterentwickeln. Ein großer Eintrag zum Überdauern des Wirkens der Fakultät hatte in dieser Zeit Kardinal Karol Wojtyła, jetzt Papst Johannes Paul II. Papst Paul VI. nannte im Jahre 1974 die Fakultät mit dem Namen *päpstlich*. Johannes Paul II. hat im Jahre 1981 die Päpstliche Theologische Fakultät in eine Päpstliche Theologische Akademie umgestaltet, die neben der theologischen auch die philosophische und für die Kirchengeschichte Fakultät besitzt. Die Akademie ist 1989 von der Seite des Staates anerkannt worden. Diese Anerkennung betrifft auch alle akademischen Grade.